

L'ASSEMBLEA DE CATALUNYA (1971-1982): CATALANISME POPULAR I ANTIFRANQUISME

ROBERT BERNAD I RICART

La tesi doctoral que vam presentar el gener de 2002 a la Universitat Autònoma de Barcelona amb el títol que encapçala aquest resum és fonamentalment l'estudi i l'anàlisi del desenvolupament de l'organisme unitari de lluita política antifranquista anomenat Assemblea de Catalunya.¹

Des de l'inici de la investigació, el repte fou complex, perquè encara que la bibliografia d'aleshores, relativament abundosa, sobre la transició política podia servir-nos d'ajut, no era menys cert que els buits a cobrir eren molt nombrosos i que bona part dels arxius on podia trobar-se documentació eren un terreny prou inexplorat.²

D'altra banda, caldria saber distanciar-se suficientment —per tal d'analitzar-los correctament— d'uns fets extremadament recents i emotius, encara prou presents en la nostra memòria col·lectiva. La història oral, d'aquesta manera, hauria de tenir un paper fonamental en el curs de la investigació.³

1. La tesi fou dirigida per la doctora Anna Sallés (Universitat Autònoma de Barcelona) i el tribunal estava format pels doctors Borja de Riquer i Permanyer (president, UAB), Josep M. Solé i Sabaté (secretari, UAB), i Pere Anguera i Nolla (Universitat Rovira i Virgili), Josep Caminal i Badia (Universitat de Barcelona) i Ramon Villares Paz (Universidad de Santiago) com a vocals. N'eren suplents, Francesc Espinet i Burunat (UAB) i Andreu Mayayo i Artal (UB).

2. Robert BERNAD I RICART, «L'Assemblea de Catalunya: balanç bibliogràfic i perspectives de recerca», *L'Avenç*, núm. 208 (novembre 1996), p. 72 i 73.

Una síntesi actualitzada per iniciar-se en la producció historiogràfica sobre el franquisme a Catalunya és la de Carme MOLINERO i Pere YSÀS (1999), *Catalunya durant el franquisme*, Barcelona, Empúries; és també d'interès Josep FONTANA (1986), *España bajo el franquismo*, Barcelona, Crítica. Per a l'estat de la investigació sobre el franquisme a inicis dels anys noranta, vegeu Alicia ALTED, Abdón MATEOS i Javier TUSSELL (COORD.) (1990), *La oposición al régimen de Franco. Estado de la cuestión y metodología de la investigación*, Madrid, UNED. Un complet i acurat estat de la qüestió sobre el franquisme en el conjunt espanyol que pot esdevenir una guia per contextualitzar la recerca és a Roque MORENO i FRANCISCO SEVILLANO (ED.) (1999), *El franquismo. Visiones y balances*. Alacant, Publicacions de la Universitat d'Alacant. Per a una exposició bibliogràfica recent, J. B. CULLA i Borja DE RIQUER (1989), *El franquisme i la transició democràtica (1939-1978)*; Pierre VILAR (DIR.), *Història de Catalunya*, vol. VIII, Barcelona, Edicions 62. Per als arxius, vegeu Jaume SOBREQÜÉS I CALLICÓ (1982), *Els arxius per a la història del nacionalisme català*, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

3. Per a una reflexió sobre la necessitat i la urgència de l'estudi del període franquista, Albert BALCELLS i Josep M. SOLÉ I SABATÉ, «Aproximació a la història de l'oposició catalana al règim franquista», *Perspectiva Social*, núm. 27 (1988), p. 25-54. Per a una valoració de la importància de la història oral en l'àmbit assembleari, Jordi COLOMINES I COMPANYYS, «De l'Assemblea de Catalunya», *Afers*, núm. 13 (1992), p. 192.

Assumida la feixugor de la tasca i l'enorme responsabilitat d'aquesta, vam posar-nos a treballar tot iniciant la recerca sota la direcció de la doctora Anna Sallés, de la UAB, i els mestratges de Josep Benet i Josep M. Solé i Sabaté, del Centre d'Història Contemporània de Catalunya i també de la UAB aquest darrer.

En una primera fase, vam dedicar-nos a recopilar bona part dels fons bibliogràfics referents a l'oposició catalana en el franquisme tardà i vam buidar sistemàticament les publicacions clandestines antifranquistes de l'època assembleària. Comprovàrem també què es conservava referent a l'Assemblea en alguns arxius locals i comarcals: vam triar dues capitals de comarca amb trajectòries antifranquistes un xic diferents per la mateixa composició de les forces d'oposició. D'una banda, Manresa, capital de l'interior on el PSUC va tenir una força destacada, però on també l'independentisme del PSAN tenia una forta presència, així com el nacionalisme moderat i el socialisme; i de l'altra, Sabadell, ciutat fabril vallesana amb gran tradició de lluites obreres on el PSUC era hegemònic. La sorpresa va venir en comprovar que era a Manresa on es conservava —a l'Arxiu Històric de la Ciutat— un volum de documentació més elevat en contraposició a Sabadell que, ni que només fos pel seu pes demogràfic, hauria d'haver tingut teòricament un nombre més elevat de publicacions. El fet apuntava una evidència que es confirmà al llarg de la investigació: van ser les organitzacions més nacionalistes i/o minoritàries les que teoritzaren més abundantment sobre l'Assemblea de Catalunya, cosa que s'evidencia en l'anàlisi que fem de les relacions entre els partits polítics i l'Assemblea en la nostra tesi.

Alhora vam començar a investigar a l'Arxiu Nacional de Catalunya i a l'Arxiu Històric del Govern Civil de Barcelona, magnífic gràcies a la seva immensitat, i bàsic per bastir —a partir de la documentació governativa i policíaca inèdita— l'entramat del desenvolupament de la repressió contra l'Assemblea de Catalunya i el funcionament intern dels aleshores partits polítics clandestins.

L'enormitat, complexitat i manca de criteri classificador estricte d'aquest Arxiu ens obligà a perllongar-hi la tasca investigadora uns quants anys més del que havíem previst, mentre ho combinàvem amb altres recerques.

Ens havíem plantejat el buidatge sistemàtic de la documentació referent a l'Assemblea de la resta d'arxius dels governs civils catalans i, d'aquesta manera, ens adreçàrem a l'Arxiu Històric del Govern Civil de Girona on, després d'algunes gestions, aconseguírem un permís per treballar. Investigàrem també a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Girona, on —entre altres documents— vam trobar papers interessants de l'Assemblea Popular de Catalunya.

La documentació trobada a Girona era valuosa i important, i evidenciava que la repressió franquista era universal i intemporal: es reprimia no pas amb l'ímpetu exterminador del període 1939-1953, però sí amb una intensitat constant i obsessiva. L'ocupació de Ripoll per l'Assemblea de Catalunya el 1972, la Marxa de la Llibertat o el seguiment de les distintes assemblees democràtiques de la demarcació, a banda

de les filiacions de persones destacades de l'antifranquisme, mostraven que les xarxes d'informació policíiques i civils gironines eren ben actives i fidedignes, malgrat alguns errors puntuals.

Tot seguit, els nostres passos s'encaminaren a Tarragona on al Govern Civil ens van fer saber que el seu Arxiu Històric havia estat dipositat a l'Arxiu Històric Provincial. La recerca en aquest Arxiu no va resultar gaire fructífera. La majoria de dossiers encara no havien estat catalogats i, en conseqüència, els fets polítics es barrejaven amb qüestions de delinqüència comuna, ordre classificador *lògic* en l'administració franquista. Aquest fet, ja present en certa mesura a Barcelona i Girona, a Tarragona s'accentuà fins al paroxisme.

Simultàniament ens adreçarem a la capital de la Terra Ferma, on a l'Arxiu Històric del Govern Civil el problema de manca de catalogació sorgit a Tarragona es va repetir.

Al mateix temps que dúiem a terme aquestes investigacions, continuàvem la recerca a la Secció de Documentació Política i a l'Hemeroteca de l'Institut Municipal d'Història de Barcelona, a la Biblioteca de Catalunya, al Centre d'Estudis Històrics Internacionals de Barcelona, a la Fundació Internacional d'Estudis Històrics i Socials i a la Fundació Figueras (Centre d'Estudis d'Història Contemporània de Barcelona), entre altres centres.

Continuàvem, però, treballant per assolir la tasca monumental de fer el buidatge complet de les referències assembleàries de l'Arxiu Històric del Govern Civil de Barcelona, feina que combinàvem amb la consulta de l'Arxiu Històric de la Comissió Obrera Nacional de Catalunya. Un cop finalitzada la tasca, la documentació obtinguda era ingent i comprenia des d'informes policíacs diversos a notícies de l'actuació repressiva de l'extrema dreta, *caigudes* i detencions assembleàries i reports tramesos per autoritats municipals de diversos ajuntaments barcelonins. Aquest havia estat el darrer repte que ens havíem plantejat a l'Arxiu del Govern Civil en comprovar la vàlua de la documentació a l'abast: aconseguir la relació dels fets esdevinguts relacionats amb l'Assemblea de Catalunya municipi a municipi.

El novembre de 1996 publicàrem un treball —la idea del qual fou gestada en una conversa amb el professor Jordi Planas— sobre l'Assemblea de Catalunya a Granollers i al Vallès Oriental.⁴ En un moment determinat de la investigació, Josep Benet ens proposà de posar-nos en contacte amb els professors osonencs Josep Burgaya i Jordi Figuerola del Centre d'Història Contemporània de Catalunya, els quals tenien en projecte la redacció d'una història de l'Assemblea a Osona amb el suport dels ajuntaments de Manlleu i Vic. La col·laboració mútua que encetàrem culminà l'abril

4. Robert BERNAD I RICART, «L'Assemblea de Catalunya a Granollers i al Vallès Oriental», *Lauro*, núm. 11 (gener-juny 1996), p. 18-32.

de 1999 amb la publicació d'un llibre fruit d'una tasca que va significar la possibilitat d'obtenir una visió completa del desenvolupament d'una assemblea democràtica comarcal en el si de l'Assemblea de Catalunya.⁵ Els llargs mesos de treball a Osona ens significaren un ajut important per a una anàlisi més global del fenomen assembleari des d'una perspectiva comarcal concreta i la possibilitat d'aprofundir en les causes i motivacions últimes que abocaren els militants *de base* d'indrets desconnectats de la dinàmica opositora *barcelonina* a participar en la instància unitària. D'altra banda, alguns d'aquests osonencs participaren directament en l'Assemblea de Catalunya com a delegats de la comarca i ens aportaren la seva visió de problemàtiques d'abast global, o bé havien estat objectes directes d'importants episodis repressius. Per tot això, la investigació i el treball a Osona ens resultaren extremadament útils i també ho foren per descriure fets destacats com ara l'intent d'ocupació de Vic el novembre de 1973, acte repressiu d'importància cabdal en la història assembleària.

Fruit de la mateixa marxa de la investigació i en el marc d'una recerca col·lectiva sobre *El franquisme al Baix Llobregat* impulsada pel Centre d'Estudis Comarcals, publicarem un estudi sobre les relacions del moviment obrer amb l'Assemblea de Catalunya en aquella zona.⁶

Tots aquests esdeveniments estudiats i abans esmentats han estat degudament ampliat en la tesi.

CONCLUSIONS ESSENCIALS

El desenvolupament dels fets fonamentals de l'Assemblea de Catalunya és prou conegut, però s'obrien nombroses llacunes amb relació a força aspectes inherents a ella, les quals hem anat omplint amb la tesi. En l'exposició que farem a continuació, però, ens centrarem més en qüestions com ara l'anàlisi del funcionament, la composició i l'estructura assembleària, entre d'altres, resumint les conclusions principals a les quals arribarem.

L'Assemblea de Catalunya ha estat assenyalada per Josep Benet com «el moviment més unitari i important de tota la història de Catalunya».⁷ De fet, és prou difícil establir paral·lelismes amb altres moviments unitaris de resistència política a un règim dictatorial amb una convergència tan àmplia.⁸ Amb la mateixa creació de l'As-

5. Robert BERNAD, Josep BURGAYA i Jordi FIGUEROLA (1999), *L'Assemblea de Catalunya. La lluita antifranquista a Osona*, Vic, Eumo.

6. Robert BERNAD I RICART, «L'Assemblea de Catalunya i el moviment obrer al Baix Llobregat», a Carles Santacana (coord.) (2001), *El franquisme al Baix Llobregat*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 447-480.

7. Josep BENET, «Pròleg», a Antoni Batista i J. Playà (1991), *La gran conspiració. Crònica de l'Assemblea de Catalunya*, Barcelona, Empúries, p. 13.

8. Robert BERNAD I RICART, «L'Assemblea de Catalunya i el moviment obrer al Baix Llobregat», a Carles Santacana (coord.) (2001), *El franquisme al Baix Llobregat*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 447-480.

semblea de Catalunya semblava que es feia realitat el que Joan Maragall —el poeta de la Solidaritat Catalana— va escriure a Miguel de Unamuno l'any 1909, advertint-lo que aquest organisme ja no existia, però que en potència sempre hi era, i que tornaria a existir quan fos necessari.

Com a resultat de la convergència política cristal·litzada el 7 de novembre de 1971 en la primera sessió que tingué lloc a l'església de Sant Agustí Vell de Barcelona, es concretaren aquests quatre punts programàtics en el marc de l'Assemblea de Catalunya:

1. La consecució de l'amnistia general dels presos i exiliats polítics.
2. L'exercici de les llibertats democràtiques fonamentals: llibertat de reunió, d'expressió, d'associació —inclosa la sindical—, de manifestació i de dret de vaga, que garanteixin l'accés efectiu del poble al poder econòmic i polític.
3. El restabliment provisional de les institucions i dels principis configurats a l'Estatut de 1932, com a expressió d'aquestes llibertats a Catalunya i com a via per arribar al ple exercici del dret d'autodeterminació.
4. La coordinació de l'acció de tots els pobles peninsulars en la lluita democràtica.

Tots aquests punts significaven la intenció de deslegitimar el franquisme. Des de la demanda d'amnistia fins a l'obtenció darrera de les llibertats polítiques, tot plegat s'unia amb el concepte tradicionalment cívic i democràtic català.

L'èxit polític de la nova oposició articulada a l'entorn de l'Assemblea de Catalunya va consistir en la capacitat que demostrà per comprendre la situació social i política del país i adaptar-s'hi. Aquesta oposició va saber treure partit dels conflictes culturals, econòmics i socials que sorgien dels mateixos canvis dels anys seixanta i setanta. La societat catalana i, en conjunt, l'espanyola havien evolucionat força des de la fi de la Guerra Civil, i l'Assemblea va potenciar els nous moviments socials i els dirigí cap a propostes polítiques democràtiques.

L'Assemblea de Catalunya optà clarament, des dels inicis, per la ruptura democràtica. Els canvis polítics que es precipitaren amb la mort de Franco i als quals l'Assemblea de Catalunya, en la mesura de les seves possibilitats, va ajudar, cal emmarcar-los en un context més ampli en el qual la *vida política* jugà un paper determinant.⁹ L'Estat espanyol va experimentar un procés similar al d'altres països del sud d'Europa amb règims dictatorials.¹⁰ Malgrat tot, el cas català presenta diferències

9. Javier TUSELL (1990), *La transición española a la democracia*, Madrid, Historia 16, p. 11.

10. Per a una comparació entre la transició espanyola a la democràcia i la d'altres estats, vegeu Juan José LINZ (1977), «Spain and Portugal: critical choices, a Western Europe, The Trials of partnership», a David S. Landes, Lexington Books; Julián SANTAMARÍA (ed.) (1982), *La transición a la democracia en el sur de Europa y en América Latina*, Madrid, CIS; Guillermo O'DONELL, Philippe SCHMITTER i Laurence WHITEHEAD (1986), *Transitions from authoritarian rule*, John Hopkins Press; Nicos POULANITZAS (1976), *La crisis de las dictaduras: Portugal, Grecia, España*, México, Siglo XXI; Hipólito DE LA TORRE (ed.) (1989), *Portugal y España en el cambio político (1958-1978)*, Mérida, UNED; Allan WILLIAMS (1984), *Southern Europe transformed. Political and economic change in Greece, Italy, Portugal and Spain*, Londres, Harper and Row.

destacables amb relació a la resta de l'Estat: el grau d'avenç unitari i de capacitat d'incidència efectiva d'altres forces a l'Estat era menor. Nogensmenys, l'Assemblea de Catalunya es trobava ja organitzada des de 1971, i a la resta de l'Estat no va ser fins el 1974 que sorgí la Junta Democrática de España, i fins el març de 1976 no s'arribà a la confluència d'aquest organisme amb la Plataforma de Convergència Democrática, que va ser conegut com la Platajunta.

Les circumstàncies a Catalunya eren diferents i l'Assemblea n'era un reflex ben específic i fidedigne: la unitat no va ser feta en cap moment *per dalt*, sinó que es va produir per la base. A altres llocs de l'Estat, els organismes unitaris que van aparèixer anys després (Junta Democrática i Plataforma de Convergència Democrática, ja esmentades; Coordinación Democrática, com a fusió de les dues anteriors —la Platajunta—; Taula de Forces Polítiques i Sindicals del País Valencià; Coordinadora de Fuerzas Democráticas de Canarias i d'altres) van ser força diferents de l'Assemblea de Catalunya pel que fa a la composició i al procés de gestació, així com pel seu funcionament intern i, també, per la durada.

Exceptuant el cas del País Basc, l'antifranquisme present a la resta de l'Estat espanyol no havia tingut tanta importància en nombre i amplitud social com a Catalunya. En altres indrets de l'Estat, els partits esquerrans estaven més desorganitzats i desunits. I era, fonamentalment, el propi fet nacional allò que catalitzava energies i diferenciava Catalunya de la resta. L'Assemblea de Catalunya va esdevenir l'element cohesionador de la lluita per la democràcia i l'autonomia de Catalunya, i va aconseguir revitalitzar la consciència democràtica i nacional del poble català i la seva mobilització en la lluita per l'Estatut.

L'Assemblea va constituir una institució política originària i profundament expressiva de la nació políticonatural catalana, i es convertí en la plataforma unitària més important de tot l'Estat en la pressió democratitzadora.¹¹

Aquesta Assemblea va esdevenir la instància unitària antifranquista més completa, àmplia i exhaustiva de totes les que havien existit tant a Catalunya com a l'Estat espanyol. El naixement de l'Assemblea de Catalunya era una experiència històrica inèdita, excepcional, única, com ho era també la situació que n'havia motivat la creació: una dictadura que superava de llarg altres períodes de privació de llibertats ja soferts anteriorment i que es caracteritzava per combatre amb especial èmfasi tota manifestació nacional catalana.

L'anàlisi i la dissecció de la mateixa naturalesa de l'Assemblea de Catalunya ens permetrà d'esbrinar quin paper va jugar en uns anys absolutament transcendentals per al canvi politico-social a Catalunya i a l'Estat espanyol. Un canvi que s'emmarca en allò que es coneix com a *transició* a la democràcia. Les instàncies unitàries com ara

11. J. A. GONZÁLEZ CASANOVA, «Una reflexió sobre la transició a la democràcia», *Taula de Canvi*, núm. 16 (juliol-agost 1979), p. 5-17.

l'Assemblea de Catalunya i la lluita de les persones, en molts casos anònimes, que hi participaren són més importants i decisives del que inicialment podria semblar.

L'Assemblea de Catalunya era no únicament una coordinadora de partits i grups polítics, sinó també un mecanisme de representació social. Es podria considerar com una cambra política de Catalunya o de l'oposició antifranquista. Nogensmenys, a dues terceres parts de les comarques hi havia implantació assembleària, cosa que implicava una acceptació social elevada d'aquesta instància unitària. D'altra banda, l'Assemblea de Catalunya tenia com a tret diferencial més característic la seva mateixa composició, superant l'esquematisme simple d'esdevenir un intent coordinador més proper als altres organismes unitaris de l'Estat. L'Assemblea, ja en el període de gestació previ a la sessió fundacional del 7 de novembre de 1971, aplegà en el seu si gairebé totes les forces democràtiques catalanes, autoexcloent-se'n només en aquell moment algunes d'extrema esquerra i alguns sectors socialdemòcrates, els independentistes i tot l'anarquisme, les organitzacions armades Front d'Alliberament de Catalunya (FAC), el Movimiento Ibérico de Liberación (MIL) i l'Organització per la Lluita Armada (OLLA), i algunes organitzacions sindicals com ara les obreristes i espanyolistes *Plataformas Anticapitalistas*. Per motius obvis, més endavant es van excloure les de caire franquista. Entre els automarginats, algunes fraccions del trotskisme i del maoisme van optar per trencar el consens que regnava en aquests àmbits polítics de rebuig al moviment assembleari i apostaren per participar activament o esporàdicament en l'organisme unitari: són els casos del Partido Obrero Revolucionario (trotskista), present en els treballs de la Comissió Preparatòria, o la presència com a observadora a l'Assemblea Democràtica de Santa Coloma de Gramenet de la Liga Comunista Revolucionaria-ETA VI Assemblea. A banda del discutible vessant maoista del grup Bandera Roja, caracteritzat per la seva ambivalència en les relacions amb l'Assemblea, cal remarcar que a l'Assemblea Democràtica de Premià de Mar hi figurava també un grup d'aquesta ideologia.

Els que no entraren, des de l'antifranquisme, a participar en el si de l'Assemblea de Catalunya adoptaren sovint una actitud molt bel·ligerant i hostil contra l'organisme unitari, al qual acusaven entre altres coses d'anar a remolc del PSUC i del PCE, de ser refugi de carlins feixistes, de *revisionista*, de *carrillista*, de burges o d'espanyolista, segons quina fos l'organització litigant. Estat Català —per exemple— argumentà el seu rebuig a ingressar a l'Assemblea de Catalunya en un comunicat en el qual al·legava que dins de l'organisme unitari hi havia grups centralistes i d'extrema esquerra amb els quals no volia lligar-se. La trotskista LCR demanà dues vegades l'ingrés, i se li va denegar oposant-s'hi primer el PSUC i després el PTE. El PCE (m-l) va mantenir una actitud oscil·lant en la seva relació amb l'Assemblea de Catalunya: si bé hi entrà el maig de 1972, en va sortir el gener de 1973 denunciant el que anomenava «creixent influència del grup nefast carrillista» i per la incorporació de «traïdors històrics a la classe obrera espanyola» com anomenaven als carlins o a Bandera Roja. Un altre grup trotskista, el PORE, que oposat i tot a la idea mateixa d'Assemblea de Catalunya, participà esporàdicament en campanyes puntuals organitza-

des per aquesta. L'organització armada FRAP s'hi integrà com a observadora i després se'n va retirar voluntàriament per passar a atacar amb una dialèctica furibunda tot l'entramat assembleari.

A banda dels partits, i col·laborant estretament en les tasques assembleàries, hi havia també organitzacions de masses, col·legis professionals, institucions culturals i ciutadanes, grups d'independents, creients i no-creients. Sovint, en èpoques encara clandestines, l'Assemblea de Catalunya utilitzava l'empara d'entitats legals, com per exemple, la Jove Cambra, Òmnium Cultural, o diverses entitats coordinades que bastiren arreu de Catalunya *alternatives democràtiques* als ajuntaments franquistes a les acaballes del règim. I ja, des d'un primer moment, amb una presència important de delegacions territorials mitjançant els nuclis locals, comarcals o de barris, primers embrions de les assemblees democràtiques que van anar sorgint. Amb el pas del temps, les adhesions a l'Assemblea de Catalunya van ser tan nombroses que la majoria de grups socials, associacions, entitats o institucions catalanes hi pertanyien o hi col·laboraven.

La composició social de l'antifranquisme militant assembleari era determinada, com veurem, per un predomini dels intel·lectuals, professionals, ensenyants, estudiants (en definitiva, persones amb estudis superiors) i assalariats de serveis, administratius i tècnics mitjans. Un nucli més petit procedia del sindicalisme obrer o de la petita burgesia tradicional. La posició social *intermèdia* d'aquests sectors va contribuir a una projecció més gran de les iniciatives antifranquistes, encara que l'ocupació de l'espai estratègic central de l'espectre sociopolític no significava necessàriament gaudir del suport general de la població.

L'anàlisi de la composició política de les diverses assemblees territorials és útil per comprendre quina va ser la correlació de forces que actuava a l'interior de l'Assemblea de Catalunya al llarg de la seva existència, per bé que la dissecció d'aquestes dades està condicionada per una certa confusió existent en el terreny organitzatiu (per manca de criteris estrictes de representativitat, almenys en les primeres etapes) i per l'absència d'un registre centralitzat i únic enquadrador. D'altra banda, cal destacar l'esmentat fenomen de les entitats, organitzacions i assemblees adherides durant la darrera etapa de tolerància i desclandestinització que sovint no participaven en la Comissió Permanent i no hi tenien dret a vot. Malgrat les dificultats que suposa el fet que els mecanismes de representativitat no estiguessin formalitzats i que les persones assistents a les Permanents no tinguessin un mandat explícit del seu partit, és possible conèixer els partits dels quals eren integrants les delegacions d'algunes Permanents.

En primer lloc, cal que classifiquem les organitzacions integrades en l'Assemblea segons el tipus: partits polítics, moviments de joventut, organitzacions sindicals, nuclis de professionals, nuclis de definició territorial (comarcal, municipal o de barri) i entitats culturals, religioses i d'altres. La mateixa situació clandestina vigent fins el 1975 i bona part de 1976 va fer que moltes d'aquestes entitats tinguessin

uns límits no gaire definits. Sovint no es distingia entre associacions de veïns i *taules democràtiques*, els grups professionals no eren els col·legis professionals, perquè aquests formen part de la Coordinadora de Forces Polítiques dels Països Catalans (CFPPC).

Els canvis que experimentà el tipus d'organitzacions integrants de l'Assemblea de Catalunya al llarg de la seva evolució són prou significatius: així, l'octubre de 1972 (IV Permanent) els partits polítics i les seves organitzacions juvenils significaven el 37,8 % de les organitzacions assembleàries i aquestes eren només el 22,5 % a la XV Permanent, el febrer de 1976, passant el predomini a les organitzacions de tipus territorial que del 35,6 % de l'Assemblea havien passat a representar el 59,2 %.

La composició política de la XIV Permanent, reunida també el febrer de 1976, era aquesta: un representant d'assemblea supracomarcal, dinou de comarcals, vint-i-cinc de municipals i vint-i-quatre de barri o de veïns. Els tres partits amb més delegats eren el PSUC amb vint-i-sis, que dominava la major part de les assemblees locals dels voltants de Barcelona i les dels barris d'aquesta ciutat; el PTE amb disset, que mostrava així la seva preponderància dins de l'extrema esquerra, i CSC amb vuit, majoritàriament a comarques. El PSUC reforçava la seva hegemonia a través d'altres delegats d'organitzacions sindicals, juvenils i intel·lectuals, però durant el període de transició aquesta influència va disminuir, cosa que s'evidencia amb la pèrdua de diverses votacions per part d'aquest mateix partit des de l'estiu de 1976, moment també de l'esclat de la crisi provocada per la seva actitud en no voler ratificar la petició d'Estatut d'Autonomia per al País Valencià. Els partits més esquerrans i nacionalistes obtingueren la representació de diverses assemblees locals i comarcals, més quan més s'acostaven les eleccions generals de juny de 1977.

Coneixem també la composició política de l'Assemblea de Catalunya a les comarques del Baix Llobregat, Terres de Lleida, Maresme, Osona i Vallès Oriental.

La situació al Baix Llobregat, on incidia amb força el moviment obrer, gravitava entorn de CCOO i del PSUC d'una plèiade de grups d'extrema esquerra: en aquesta comarca el pes de la qüestió social per damunt de la nacional era fonamental.

L'Assemblea de les Terres de Lleida tenia un caire fonamentalment popular i esquerrà que responia amb accions de solidaritat i amb les reivindicacions polítiques i econòmiques de la classe obrera i de la pagesia. Comparant el dibuix sociològic aproximat dels detinguts de les Permanents de Santa Maria Mitjancera i de Sabadell de l'Assemblea de Catalunya amb la de les Terres de Lleida, veurem les següents diferències: hi ha un nombre més elevat de pagesos a l'Assemblea de les Terres de Lleida que a la resta de Catalunya, per les mateixes característiques de l'entorn. Existeix una absència total de quadres superiors i d'artistes amb relació al percentatge de l'Assemblea de Catalunya i hi ha diferències força remarcables entre els distints percentatges pel que fa referència a administratius i empleats, que, mentre que a l'Assemblea de Catalunya se situen en primer lloc, a la de les Terres de Lleida ocu-

pen el tercer. El grup obrer, juntament amb el de professionals liberals, és el de participació més gran a l'Assemblea de les Terres de Lleida.

A Mataró, on el moviment unitari venia de lluny, amb la fundació (abans que la mateixa Assemblea de Catalunya) de les Comissions Cíviques del Maresme, a la Selva i al Gironès, hi tenia també preeminència el PSUC i una forta presència els sectors cristians i nacionalistes.

Prenent el cas d'Osona, comarca interior allunyada de la dinàmica barcelonina, veiem com el PSUC va tenir, arran de la tasca preparatòria de l'Assemblea de Catalunya, un paper cohesionador fonamental que es concretà en la creació de la Taula Unitària d'Osona ja en aquell 1971. En aquesta Taula hi eren presents, a banda del PSUC, la Comissió de Solidaritat, estudiants, intel·lectuals, professionals, moviment obrer, ambients cristians i altres organitzacions menors. A la tardor de 1974, aquesta Taula Unitària, integrada i part des dels inicis de l'Assemblea de Catalunya, esdevingué —per iniciativa del PCE(i) comarcal— Assemblea de Catalunya a Osona, en un canvi semàntic que significava la concreció local d'un intent a escala nacional d'aquest partit de convertir l'Assemblea en un moviment més obrerista. L'intent no passà d'això a causa de la migradesa d'efectius a escala osonenca d'aquest partit, i el comandament de la nova Assemblea de Catalunya a Osona continuà sota la influència del PSUC en una pugna dura amb un PSAN emergent que li retreia les seves posicions possibilistes en la qüestió nacional.

A les comarques tarragonines el pes del PSUC també era important, per bé que certs sectors nacionalistes i independentistes feien sentir també la seva veu amb força.

Tot plegat significa, d'una banda, l'èxit popular de l'Assemblea de Catalunya com a organisme mobilitzador, el qual donava un major pes a organitzacions que, de manera natural, haurien d'estar més allunyades del joc polític habitual, cosa que provocà moltes dificultats i dissensions en el si de l'Assemblea en el seu darrer període d'existència.

L'Assemblea de Catalunya aconseguí un èxit indubtable avalat per la seva expansió territorial quantitativa creixent i per la qualitat i popularització de les seves accions contra el règim fora d'allò que eren fins al moment els escenaris habituals de l'agitació antifranquista. En aquest camp, l'Assemblea aconseguí una fita molt important com va ser l'extensió *territorial* de la geografia reivindicadora i dels marcs de mobilització (per exemple: Ripoll, Vic, Granollers, Valls, Vilanova i la Geltrú).

L'anàlisi de les dades que posseïm també ens forneix una constatació molt nítida: els detinguts a les Permanents tenien un origen geogràfic i professional més variat que aquells que eren detinguts o identificats en un lloc concret de convocatòria: l'anàlisi combinada de les dades subministrades pels cent tretze i els seixanta-set detinguts ens deixa veure el seu caire bàsicament masculí: 82,7 % d'homes i 17,2 % de dones, xifra aquesta darrera lleugerament superior a la presència femenina entre els principals partits polítics catalans que és d'entre el 13 % i el 15 %. Pel que fa a l'ori-

gen geogràfic d'aquests detinguts, d'acord amb el lloc de residència, constatem diferències significatives entre els detinguts a Santa Maria Mitjancera i els de Sabadell. L'origen dels detinguts el 28 d'octubre de 1973 era aquest: un 79,6 % residia a la conurbació barcelonina; un 7,05 % era de les comarques tarragonines i de l'Ebre; un 6,17 % era de les Terres de Ponent i del Pirineu Occidental; un 3,52 % era de la Catalunya Central, i un 2,65 % era de les comarques gironines. En canvi, l'origen geogràfic dels seixanta-set detinguts a les Escolàpies de Sabadell el setembre de 1974 era aquest: un 86,55 % residia a la conurbació barcelonina; un 5,96 % era de les comarques gironines; un 2,98 % era de la Catalunya Central; un altre 2,98 % era de les comarques tarragonines, i un 1,49 % era de les Terres de Ponent. Aquesta anàlisi —vàlida per a les Permanents— dóna un tomb quan es fa referència a detencions de persones en concentracions convocades per l'Assemblea de Catalunya amb una base social i un espectre molt més ampli. Vegem, per exemple, les dades corresponents als detinguts a Granollers el 12 de novembre de 1973 després d'una manifestació en suport dels cent tretze detinguts: d'un total de trenta-cinc (no comptabilitzem ni els conductors dels autocars ni les mullers, que van ser alliberats, ni una persona detinguda per error), el 80 % eren homes i només un 20 % eren dones, xifres similars a les dels detinguts a les Permanents. S'evidencia, però, una composició social diferent en aquesta concentració puntual de l'Assemblea de Catalunya: trobem una participació molt alta d'estudiants i un nombre no menyspreable d'obrers, i l'absència absoluta de directius i quadres superiors d'empresa, d'ensenyants, de mestresses de casa, de pagesos i de pescadors. Cal remarcar, a banda, que el 94,28 % dels detinguts era menor de trenta anys.

En una altra concentració, la del dia de Sant Joan de 1975 també a la ciutat de Granollers, el 60,60 % dels seixanta-sis identificats per la policia eren estudiants i la resta es distribuïen en professions molt diversificades, destacant un 6 % d'aprenents, un 6 % d'obrers i un 3 % d'administratius. Aquesta vegada, la presència femenina va créixer fins a un 30,30 %. Cal remarcar que absolutament tots els identificats eren menors de trenta anys. Pel que fa a la procedència geogràfica, un 72,72 % havia nascut a Catalunya.

Aquestes dades destaquen la capacitat mobilitzadora de l'Assemblea de Catalunya i la constatació que existia una *força de xoc*, composta per estudiants i un nucli d'obrers, allunyada del que era la política més organitzativa de les Permanents, la qual cosa desmentiria força la tesi de la poca participació estudiantil en l'Assemblea de Catalunya. Si més no, els estudiants hi participaven al carrer fent acte de presència.

Per la seva composició sociopolítica, pel caire d'alternativa i les idees que van presidir la seva actuació, l'Assemblea de Catalunya no responia pas gaire als paràmetres d'allò que la direcció del PSUC —partit hegemònic, que no hegemonitzador a l'Assemblea de Catalunya— concebia com a *pacte per a la llibertat* entre el moviment obrer i popular i la burgesia. L'organisme unitari semblava més aviat un moviment prou renovador de catalanisme popular amb una escassa presència burgesa,

amb participació no majoritària del moviment obrer i un paper clau dels comunistes i altres grups esquerrans amb menor organització. En els darrers anys, s'ha reflexionat força sobre el paper del moviment obrer en la lluita per una societat democràtica i durant la transició política a Catalunya.¹² Un moviment que, en el període que estudiem, va originar una conflictivitat molt alta produïda per les greus mancances en tots els àmbits que patia la classe treballadora. Indubtablement el moviment obrer va assumir la defensa dels drets nacionals de Catalunya. Per a ells, aquest objectiu era indestruïble de les reivindicacions dels drets socials de la classe treballadora i del combat per a la millora de les condicions de vida i laborals, evitant així divisions en el món obrer per la qüestió nacional i donant-li alhora l'oportunitat de participar activament en la lluita antifranquista coordinat amb les lluites d'arreu de Catalunya. Però a la pràctica, aquesta decisió era més fonamentalment *pedagògica* que no pas l'expressió d'una consciència catalanista present hipotèticament en la majoria dels militants obrers. També caldria veure en aquesta maniobra part de la tàctica comunista d'anar a la recerca de la unitat d'acció amb els partits catalanistes i l'afany de contrarestar la pèrdua, pel PSUC, el 1967, del seu predomini a la Comissió Obrera Central de Barcelona en favor del FOC, creant la CONC, on el PSUC sí que era hegemònic. Aquests fets, però, no invaliden en cap moment la importància del moviment obrer en la lluita per les llibertats democràtiques i per l'autonomia a Catalunya. Malgrat tot, inicialment, la unió de lluita social i nacional en el si del moviment obrer no va obtenir unanimitats absolutes i, fins i tot, va ser combatuda per altres forces obreristes i d'esquerreres com, per exemple, el Front Obrer de Catalunya (FOC).

L'assumpció de la defensa dels drets nacionals de Catalunya es va concretar de manera simbòlica el 1967 amb la participació de CCOO als actes reivindicatius de l'Onze de Setembre. Certs sectors, com veurem, es desmarcarien més endavant o adoptarien una posició crítica amb relació a l'opció majoritària impulsada per la CONC, l'Assemblea de Catalunya i el PSUC en els ambients obrers. Al Baix Llobregat però, alguns sectors sindicals i d'extrema esquerra antifranquistes rebutjaven els plantejaments assemblearis nacionals i advocaven per crear una dinàmica pròpia i, en certa mesura autònoma, deslligada d'aquests, en un fenomen que seria molt propi i característic d'aquesta comarca. Aquesta puntualització és important per qüestionar-nos la possible existència de *models* de funcionament generats per l'Assemblea de Catalunya, *diferents* segons quina fos la composició sociopolítica específica en cadascun dels casos, és a dir: sens dubte era diferent el *model del Baix Llobregat* del *model d'Osona*. Però, quines eren les coincidències genèriques per damunt de la reivindicació dels quatre punts? La qüestió nacional no era un factor clau majoritari al Baix Llobregat, un catalitzador de voluntats com ho era a Osona o al Maresme, cosa que no significa que no arribés a ser molt important arran del treball assembleari i del

12. Per a la participació del moviment obrer i sindical en l'etapa inicial de l'Assemblea de Catalunya, vegeu Faustino MIGUÉLEZ LOBO, «Sindicalismo y reconstrucción de Catalunya», *Papers*, núm. 21 (1984), p. 47-70.

de diversos partits polítics i sindicats. Lògicament, allò que capitalitzà el gruix de la lluita antifranquista al Baix Llobregat van ser les diferents concepcions i sensibilitats a l'entorn de la qüestió social, fenomen habitual en un àmbit fortament obrerista. Ara bé, per què —malgrat l'adscripció i assumpció genèrica dels postulats assemblearis per l'àmplia majoria— destacats sectors de treballadors organitzats van seguir una dinàmica pròpia i fins i tot enfrontada a la de l'Assemblea de Catalunya? No pas tot l'antifranquisme —com hem vist— era enquadrat dins l'Assemblea, i fins i tot podia enfrontar-s'hi rudement si esqueia.

El caire popular, democràtic i representatiu, podríem dir *orgànic* assembleari, es combinava molt adequadament amb la part social, ideològica i política. La tasca fonamental de l'Assemblea era aconseguir la mobilització de la població per encarar la ruptura. Se cercava construir, des de la societat, una alternativa política a l'aparell del règim franquista.¹³

Podem determinar l'existència de diferents concepcions en el si de l'Assemblea de Catalunya malgrat la innegable evidència de la unitat d'acció a l'entorn dels quatre punts programàtics. És possible constatar com l'organisme unitari era concebut com un instrument per aconseguir finalitats distintes, com un mitjà estratègic determinat segons la força política que li donés suport. Així, no significava el mateix l'Assemblea de Catalunya per a un PSAN provisional, per exemple, que aspirava a transformar la societat i instituir el socialisme en uns Països Catalans independents, que per a Convergència Democràtica de Catalunya, que desitjava l'autonomia i un model social distint. A grans trets, els grups d'extrema esquerra i independentistes apostaven per una ruptura i la construcció d'una societat nova no fonamentada en la democràcia parlamentària a tall occidental, i la resta volien una evolució més gradual cap a diferents formes d'autonomia dins l'Estat i l'assoliment de la democràcia formal advocant primer —almenys en teoria— per la ruptura amb el règim i, a poc a poc, pel reformisme. Allò que augmenta encara més el valor intrínsec de l'Assemblea de Catalunya com un organisme unitari d'acció únic i excepcional és precisament, en part, aquest aspecte. Malgrat les diferents tendències que conviuen en el seu si, l'Assemblea va mantenir-se gairebé fins a la seva dissolució com un lloc de trobada i de convergència per damunt de partidismes i d'estratègies concretes. Instrument per a finalitats distintes, va aconseguir esdevenir una veritable *escola de democràcia* per a una generació mancada de la possibilitat d'haver après els rudiments del funcionament d'un sistema de llibertats.

S'ha dit que, en la majoria de transicions polítiques europees dels anys setanta, el protagonisme va recaure en els grups de centredreta i que l'esquerra, amb l'ex-

13. «[...] cap a 1975 es dona, a Catalunya, una mobilització social extremadament elevada, que desborda l'afiliació a partits polítics i que tendeix a confluïr en unes quantes reivindicacions. Catalanització, democratització i modernització de les institucions són en aquell moment termes que podem considerar indesitjables, i configuren les línies generals d'un projecte polític català que no es presenta com a merament formal o cultural, sinó com una possibilitat de transformació en diversos nivells de la vida social», a Marina Subirats, «L'evolució de les forces socials: mobilització i desmobilització», *Papers*, núm. 21 (1984), p. 15-16.

cepció portuguesa ben present, va jugar sempre un paper menor i tendia a evitar la imposició d'una fórmula revolucionària. Novament, el cas català constituïria una excepció a aquesta regla, atesa la importància especial que les esquerres van tenir en tot el procés de lluita, primer contra el franquisme, i de suport al canvi polític durant la transició. En contraposició, generalment en les transicions europees, seria la lluita entre els distints sectors de centre i de dreta el principal protagonista polític en el moment del canvi i l'adquisició de la consciència de la necessitat d'una sortida negociada amb el predomini d'aquests sectors. Es va optar per aquesta via —el consens— en previsió que el cost repressiu o el risc d'un esclat revolucionari violent incontrolable fossin perills massa elevats i inassumibles per a un nou règim en evolució. Així, les transicions pacífiques a la democràcia des dels règims autoritaris es donarien quan cap dels adversaris en litigi pogués imposar el seu propi ordre. Inexorablement, tota transició política a la democràcia anà sempre unida a una revitalització de la societat civil i de la seva acció mobilitzadora. Nogensmenys hem d'apuntar, malgrat tot, que la resistència antifranquista en vida del general Franco va ser un assumpte reservat a minories. Minories més o menys nombroses i diverses segons les parts de l'Estat, però minories al cap i a la fi, com així ho fou l'antifranquisme militant català fins el 1975 (les més grans mobilitzacions a Catalunya als anys seixanta i setanta a l'entorn de la Caputxinada i en solidaritat amb els represaliats de l'Assemblea de Catalunya es xifrien en vint-i-cinc mil o trenta mil persones). També eren minoritaris —encara que més nombrosos— aquells que s'implicaven en la resistència no organitzada: vagues amb finalitats polítiques, conflictes universitaris, resistència cultural i d'altres. No seria justament fins a la desaparició física del dictador que es produïria l'esclat reivindicatiu.¹⁴

S'ha difós àmpliament la idea que la transició de la dictadura de Franco a la democràcia a l'Estat espanyol va ser fruit d'una sofisticada i hàbil operació política duta a terme per determinades personalitats (Adolfo Suárez i els seus ministres, el rei Joan Carles I i d'altres) des de les altes esferes del poder. Certament, el paper jugat per aquestes persones va ser destacat i important, però no és menys veritat que altres factors no pas tant preestablerts fàcticament influïren a determinar, sobre la base de l'esdevenir històric del moment, les línies polítiques a seguir. Sense menysvalorar la importància de les maniobres governamentals i institucionals, cal remarcar que si no hagués existit la pressió popular, si no hi hagués hagut la intervenció determinant de la gent reivindicant el pas de l'autoritarisme a la democràcia, molts canvis no haurien estat possibles o haguessin estat diferents.

D'aquesta manera, la força de minories destacades i pressionants en els àmbits ciutadà i sindical, l'empenta de tota una joventut que anhelava els canvis progressistes i que havia viscut de prop el Maig francès de 1968 o la Revolució dels Clavells portuguesa, la situació de l'Estat en el context d'Europa i la crisi econòmica que ja

14. Josep M. COLOMER (1985), *La ideologia de l'antifranquisme*, Barcelona, Edicions 62, p. 10-11.

despuntava, són elements que van contribuir a bastir un panorama mobilitzador de masses. No podem, però, magnificar desmesuradament aquest conjunt de circumstàncies que no van deixar d'influir en una ampla minoria del país i on van prendre unes característiques pròpies i diferenciades com la mateixa natura del règim franquista —amb la seva coerció— ho imposava. Passat el moment culminant del franquisme, amb l'Estat espanyol arrengrerat amb Occident i *legímat* per aquest —sota la tutela nord-americana— durant la guerra freda i quan el creixement econòmic general començà a imposar-se eixamplant significativament el nombre d'obriers, quan una nova generació que no havia viscut la Guerra Civil s'inicià en el món universitari, quan l'Església evolucionava amb el Concili Vaticà II, el règim només va saber respondre rudement amb la repressió.

Creiem també que els ecos de la contracultura europea i nord-americana i del Maig del 1968 francès arribaren amb retard a Catalunya als anys setanta, en certa manera confirmant allò que el Ministeri d'Informació i Turisme donava a conèixer de «Spain is different».¹⁵

Fruit de la conjunció d'aquests factors sociopolítics i culturals interns i externs, va anar-se creant una generació contestatària predominantment jove que s'enfrontà a tot allò establert de manera genèrica. Aquest era un fenomen que es donava amb força arreu d'Occident i que a Catalunya va prendre una nova dimensió en enquadrar bona part de la joventut en un moviment organitzat antifranquista. Un marc cultural alternatiu que generava i acompanyava un pensament i una voluntat d'acció antiautoritària enfront del franquisme. L'antifranquisme català organitzat dels anys setanta no va ser, però, únicament l'expressió autòctona i *sui generis* del moviment contracultural i antiautoritari que es va estendre per Occident un lustre abans, sinó que era un fenomen molt més ampli que responia als condicionants propis de la situació política d'aleshores. Nogensmenys, l'antifranquisme majoritari maldava per construir un sistema polític que superés l'autoritarisme i que fos equiparable a qualsevol democràcia parlamentària occidental. Però alhora, certament, una gran part de la joventut catalana políticament i culturalment activa d'aquells anys s'enquadrà en un moviment com l'Assemblea de Catalunya, el qual, per la seva mateixa essència d'organització política, hauria estat considerat superestructural i *inautèntic* en els àmbits antiautoritaris de qualsevol democràcia parlamentària occidental.¹⁶

Existiria així un fenomen peculiar que transcendeix el simple marc de l'acció política antifranquista per esdevenir símbol de tota una generació de persones —no

15. Patrícia GABANCHO, «La cultura dels setanta: deu notes per refer la memòria», *L'Avenç*, núm. 236 (maig 1999), p. 17-21; vegeu una reflexió cronològicament més àmplia a Francesc ROCA, «Antifranquisme: llibertat o igualtat?», *Afers*, núm. 22 (1995), p. 493-505.

16. Ferran INIESTA i Arcadio ROJO, «La crisi occidental dels anys seixanta i els interrogants actuals», *L'Avenç*, núm. 119 (octubre 1988), p. 56-59. Per a la reacció dels nuclis antiautoritaris d'Osona contra l'Assemblea de Catalunya vegeu BERNAD, BURGAYA i FIGUEROLA (1999), p. 365-385.

únicament joves— que van viure amb una accelerada intensitat aquells anys setanta. Gent que majoritàriament era enquadrada o simpatitzava amb partits polítics i organitzacions participants en l'Assemblea de Catalunya, lloc de convergència on es podia donar contingut polític a l'*acció* contestatària antifranquista.

Hauria existit, d'aquesta manera, i salvant les distàncies cronològiques, la versió catalana mitigada de la *generació del Maig de 1968* francès? Va haver-hi una *generació de l'Assemblea de Catalunya* que fins i tot inclouria, tot i posicionant-s'hi en contra, els sectors antiautoritaris que no hi participaven però que sí que apostaven pel combat global per les llibertats? Creiem que, efectivament, així va ser.

La fase anterior a la concreció de la lluita política antifranquista no era altra que la lluita cultural a la recerca d'una nova manera de viure i de sentir que s'evidenciava en l'eclosió de múltiples formes de producció cultural que anaven des del creixement editorial, la Nova Cançó, el *cinclubisme* o la producció poètica. Cal destacar l'impacte de plataformes ciutadanes com ara Òmnium Cultural i les campanyes a favor de l'ensenyament en català.

Hi hauria uns trets comuns propis dels que van viure *a la contra* políticament o cultural en aquells anys i que en bona part eren organitzats en el si de l'Assemblea de Catalunya: l'estètica contestatària en la indumentària i en l'aspecte físic personal, l'antiamericanisme, l'antifigurativisme, el feminisme, l'art abstracte, la música rock i pop vinguda d'enllà de l'Ebre, dels Pirineus i de l'Atlàntic (Jimi Hendrix, Pink Floyd, Bob Dylan, Joan Baez, Víctor Jara, Paco Ibáñez). És la generació de *Hard Day's Night* dels Beatles. Els films amb *missatge*, l'excursionisme, les lectures i les tertúlies sobre marxisme: es considerava urgent posar fi a l'autoritarisme. Se cercava, però no es trobava, una transformació revolucionària de la societat. Rosa Luxemburg, Kropotkin, Marcuse, Mao, Lin Piao i *Che Guevara* eren les noves icones sobre les quals es discutia i s'argumentava. Va ser una generació que va dipositar les seves esperances en la utopia de les llibertats i la justícia que havien de venir en l'era postfranquista i que deia *No* (com la divisa d'en Raimon) a l'estat de coses imperant.¹⁷

Aquesta resistència era viscuda sovint des d'una militància arriscada i abnegada amb capacitat de renúncia personal, esperit de sacrifici i combativitat, amb un gran altruisme que alimentava la cultura de l'oposició.

17. Això opina Oriol Pi de Cabanyes, en aquells anys militant antifranquista en el si del PSAN: «La meva —la nostra— va ser una generació de molts de No. No és perquè sí que aquella renúncia i aquell convit de Raimon que cridava *Diguem no!* poden ara semblar-nos l'antiga divisa. O, més que una simple cançó, un lema generacional, una proclama. Si els romàntics liberals del segle passat van tenir-lo en el *Va pensier* de Verdi, nosaltres, romàntics encara, el teníem en el *Nosaltres no som d'eixe món...*, vegeu (1989), *Repensar Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, p. 18. Per a una definició dels condicionants de les generacions dels anys seixanta i setanta, vegeu Jaume LORÉS (1985), *La transició a Catalunya (1977-1984). El pujolisme i els altres*, Barcelona, Empúries.

El protagonisme de la reivindicació catalanista com a lloc de trobada unitari era també un element clau del moviment opositor. S'assumia que les llibertats polítiques i les nacionals anaven lligades. Ens trobem, de fet, amb tota una generació que va viure a redós de la lluita contra el franquisme tardà ja més decrepít, però no pas per això menys cruel i repressor, i que va haver d'enfrontar quotidianament la lluita contra la por en una actitud en molts casos no exempta d'heroisme. Nogensmenys, el règim va fer de la repressió un dels seus puntals més fermes. La repressió no se centrà únicament contra l'oposició política organitzada, sinó també contra aquells col·lectius susceptibles de provocar algun tipus d'enfrontament o de conflictivitat.

El règim, de fet, no va *abaixar mai la guàrdia* pel que feia a la repressió i, si bé tenim presents els afusellaments massius i acarnissats dels primers lustres després de la guerra que han estat ben estudiats i descrits, hem de tenir present que a les acaballes del franquisme encara s'executava a garrot vil al militant llibertari català Salvador Puig Antich i al polonès Heinz Chez el març de 1974, i el setembre de 1975 s'afusellava cinc membres d'ETA i del FRAP.

La mateixa pressió policíaca significà la paradoxa que, fins a la mort de Franco, l'existència de moltes assemblees democràtiques locals era ignorada per la mateixa població del lloc on s'assentaven, a causa de les condicions extremes de clandestinitat, amb la qual cosa la seva representativitat real en aquesta primera fase era fictícia. La mort de Franco significà un veritable esclat d'assemblees comarcals i un anar sortint lentament a la llum pública en un exercici de desclandestinització gradual, en alguns casos prudent i en d'altres agosarat. En moltes poblacions, el treball del *búnquer* local dificultà la creació i consolidació de les assemblees democràtiques.

Per acabar —i a tall de reflexió— voldríem assenyalar que l'Assemblea de Catalunya havia volgut ésser, des dels inicis, il·limitada en la composició. Calia, en conseqüència, que fos limitada en els objectius. L'Assemblea restà sempre oberta a qualsevol força política o ciutadana i s'anà enriquint amb progressives aportacions. Quina era la virtut original que podia explicar aquesta extrema singularitat? Creiem que les forces aplegades en el si de l'Assemblea —organitzacions polítiques, de masses, entitats ciutadanes, culturals, professionals, ciutats i barris, comarques, pobles i viles— no eren altra cosa que uns companys de viatge amb destins diferents, sovint bastant allunyats uns dels altres. Però hi havia un trajecte comú, que aïlladament no hagués estat possible d'assolir. L'objectiu eren els quatre punts programàtics, columnes fonamentals que no constituïen pròpiament un programa polític i encara menys un pacte o compromís més enllà. L'Assemblea, en definitiva, anhelava portar tot el poble unit cap a la consecució d'aquestes llibertats bàsiques.

